

լսել, Մսոնցմէ վերջը՝ զանհկայ Տրոփոսիոսի արձանին առջև կը տանէին, որուն դիմաց աղօթք ընէին ետքը՝ ասուեայ զգեստ մը հագած և սրբազան քօղով մը ծածկուած պատգամատեղին կ'երթար, որ լերան մը վրան էր ու ճերմակ քարերով շրջապատած, որուն բոլորտիքը պղնձի կոթողներով զարդարուած էին, և մէջտեղը անձաւ մը կար մարդկանցմէ քանդակեալ հնոցի նմանութեամբ. հոն անձուկ ծակ մը կար, ուսկից նեղ սանդխով մը վար կ'ինջեցուէր. անկէ վար ուրիշ անձաւ մըն ալ կար, որուն մուտքը խիստ նեղ էր: Վետինն վրայ կը պառկէին, երկու ձեռքերնուն մէջ ալ մեղրախառն փոխինդ բռնած, ոտքերնին պզտիկ անձաւին ճեղքին մէջ կը դնէին և մէկէն սաստիկ ուժով և երագութեամբ ներս կը մղուէին: Հոն ապագայն կը յայտնուէր իրենց, բայց ոչ ամենուն նոյն կերպով: Սմանք կը տեսնային, ոմանք ալ պարզ կը լսէին: Ընձաւէն դուրս կ'ելլային նոյն կերպով ինչպէս որ կը մտնային: Սէկէն Սնեմոսինեայ աթուին վրայ կը նստեցընէին և ինչ որ տեսեր կամ լսեր էին կը հարցընէին: Ընկից մէկէն Բաղդի և Ոգոյ խորանը կը տանէին քանի որ դեռ ապշած ու իրենցմէ դուրս էին, ու հոն կամաց կամաց զգայութիւննին վրանին կու գար: Հաւանական կը տեսնուի որ աս անձաներուն օդին նրբութիւնը կամ մէջերնէն ելած ածխային թթուութեամբ փոփոխութիւն մը կը պատճառէր հեթանոսաց բարոյական ու բնական կազմուածքին վրայ: Ըն անձաւիս մէջ ուրիշ ծածուկ անցք մըն ալ կար, ուսկից որ քրմերը տաճարը կը մտնէին: Բաճնուս ճշմարտութիւնը հաստատելու համար աս դէպքը բաւական կրնայ սեպուիլ. անգամ մը Վետերիոսի հրամանաւր լրտես մը ինջաւ ան ծածուկ անձաւին մէջը, որպէս զի իմանայ թէ աւար առնելու բաներ կը գտնուին արդեօք. հոն ծածուկ զինքը մեռուցին, ու մարմինը անկէց հեռու գտնուեցաւ առանց սրբազան անձաւին

յայտնի ելքերէն դուրս հանելու:

Պատգամ հարցընելու եկող անսուրբ կամ պիղծ համարուած անձինքը օրերով սպասեցընել տալը, մեղաց քաւութեան և Տրոփոսիոսի հաճութիւնն ու կամքը իմանալու համար եղած զոհերը՝ ուրիշ բանի համար չէին, բայց եթէ փորձելու և իմանալու թէ պատգամ հարցընելու եկող անձը ինչ աստիճանի դիւրահաւան ու սնոտիապաշտ էր. որով մարդուն ունեցած միամտութեանն ու նախապաշարմանը համեմատ կամ թող կու տային որ պատգամ հարցընէ, և կամ կը մերժէին ըսելով՝ որ Տրոփոսիոս զքեզ չուզէր. և ասիկայ քուրմերուն վարպետութիւնն էր:

Կը շարունակուի:

Ճանապարհորդութիւն Պողիկտետի ի Հռովմ:

ԹՈՒՂԹ Է.

(Տես երես 86)

“Ահա հասանք վերջապէս Եսկուիլինեան դուռ: Տես այն բազմութիւնն որ Հռովմայ սահմանին արեւելեան կողմերէն կու գայ: Բան մը չկըր. նար քեզի աւելի լաւ կերպով գաղափար մը տալ այս քաղաքին ժողովրդեան անհուն բազմութեանը, բայց եթէ ան ամէն տեսակ պաշարի առատութիւնը, որ մի և նոյն ատեն ամէն դռներէն քաղաքը կը մտնեն, և հասնելուն պէս տնայտ կ'ըլլան: Հոս չորս եզով լծած մեծ սայլեր՝ ցորեն, գարի և ամէն տեսակ ընդեղէն կը բերեն. հոն երկայն բարակ շարք մը առանց անսկի կառքեր մէկ ձիով մը լծուած, և համեմատական կերպով շարուած ստուգներով բեռնաւորած են. անդին աղքատ քաղաքացի մը իրեն մէկհատիկ գերոյն իր պարտիզին բանջարեղէնները կառքի մը վրայ քաշել կու տայ, որ կ'ըսուի Բաւիլ: Ամէն գին գործունէութիւնն ու ճարտարութիւնը կ'եռան իրական կամ երեւակայական պիտոյքները լեցընելու համար. հարուստը աղքատին տշխատանքը կը վայելէ, որուն տպուածն ալ ինքը կը հոգայ, և այս փոխադարձ առուտութիւնը բնական կարգը կը շահի:

Եւ Բայց աւելի նշանաւոր առարկաներ առնելու համար Բիստէ սա փառաւոր ջրմուղը որ առջինը եղած է Հռովմայ մէջ. Ապպիոս Կղզիոս համարակալը Ապպիոս ճամբան շինողն է որ աս ալ շինէր է 442 տարւոյն, որպէս զի այս մեծ քաղաքին պիտոյքը դիւրացընէ, որն որ անդադար մեծ նաւովը հեռագէտէ Տիբերիսէն կը հեռանար: Այս

ջրամուղը երբեմն հովիտներուն վրայ հանգչելով, երբեմն լեռանց ծոցը մտնալով՝ տասը մղոն հեռաւորութենէ մը հեռով կը բերէ Տուակուտնի բարձրաւանդակներէն առած ջրերը: Քանի մը առաւելներու բնութեան իրենց տուած ընթացքը փոխած է, և Նայադք շփոթած կը փախչին ցաւազին ցամաքած յատակներէն:

«Այդ ջուրը ամբողջ քաղքին բնակչացը սեփական է, և ամենեկին քաղաքացի մը չկրնար աւոր ընթացքը դարձնելով իր առանձնական պիտոյիցը գործածել: Հոռմ որ կը հասնի՝ քսան բնգունարանաց մէջ կը բաշխուի, և անոնցմէ ալ կապարէ և թրծեալ հողէ խողովակներով բազմաթիւները աղբիւրները և ուրիշ հասարակաց տեղուանք կ'երթայ: Քանի մը գործարանաց տէրերն ալ կրնան տակէց մաս մը իրենց ծառայեցնել՝ մասնաւոր ու համեմատական տուրք մը տալով, ուսկից ժողովուած գումարը ջրմուղին պահպանութեանը կը գործածուի:

«Կայ Հոռմ նաև ուրիշ հետաքրքրութիւնդ գրգռելու արժանի բան մը, որ են լուսլիքները. որոնց վրայ խօսիլը թեպէտ մարդուս խորշում մը կը բերէ, սակայն հասարակաց բարւոյն ճշմարիտ սիրոյն առջև խորշելի չէ այն բանն՝ որ հասարակաց օգտակար է: Այս վսեմական սիրոյն սըրբազան կրակը կը մարբէ ան ամէն բանը՝ որուն որ կը դպչի, և նաև զղուելի բաները կ'ազնուացնէ: Մեր ողորմելի քաղքներուն բնակիչները ոչ երբեք պիտոր կարենան ըմբռնել այդ շէնքերուն կարեւորութիւնը բազմամարդ քաղքի մը մէջ: Այս Հոռմն որ այնչափ բանի կողմանէ կը զարմացնէ զքեզ, շուտով մը անբնակելի կ'ըլլար առանց այս անտեսանելի մեծամեծ աշխատութիւններուն, որոնց միայն պիտանի հետևանքը կը տեսնես: Գետնի տակէն ճամբաներ՝ ճիւղ ճիւղ բաժնուած անցքեր ունին անթիւ, որոնք ամէնը բարձր ու ամուր կամարներու տակէն անցնելով ու մէկ գլխաւոր բնոյ մը միանալով մեծ լաւալէ՛ք ըսուած, ճիւղեր գետը կը տանին այն աղտոտ նիւթերը, որ քնաաբեր են ամէն շնչոյին: Վերջապէս՝ ասոնց ընդարձակութիւնը հասկըցնելու համար քեզի՛ս քան որ անգամ մը վերակացուաց անհոգութեամբը ճամբաները խցուած ըլլալով, հազար տաղանդ գնաց զանոնք մաքրելու համար: Այս ամենակարեւոր շէնքերն ալ շինողը Նախկին Տարկոնիոսն է. քայց իր ժամանակը չբաւեց զանոնք լմնցնելու: Տարկոնիոսն Գոռոզը զանոնք կառարեց, որ իրեն բռնաւորական բնութեամբը կրցաւ այնպիսի գործը մը շուտով ի գլուխ հանել, որ երկայն ժամանակաց կարօտ էր չափաւորութեամբ զարգարուած թագաւորով մը,»:

«Սակայն, ըսի, գգուարաւ կրնամ հաւատալ որ պզտի տէրութեան մը գլուխը այսպիսի մեծամեծ աշխատութիւններ կրցած ըլլայ՝ ի գործ դնել, որոնց նոր ծնած քաղաք մը չէր կրնար հարկաւորութիւն տնենալ: Ո՛ր տեղ կրցեր է գտնել այնչափ աշխատաւոր, այնչափ ծախքի ստակ, այնպիսի ճարտար ճարտարապետներ ուրուադին յորինմանը համար: Իր ժողովուրդը դեռ աղայութեան մէջն էր, և այսպիսի հսկայակերպ գործողութիւն մը՝ միայն բարգաւաճ ու մեծաշոր ժողովրդեան մը հարստութեանն ու ճարտարութեանը յատուկ է: Արգեօք ալ աւելի հին

Հոռմ մը գրաւած էր այն տեղը, ուր որ կանգուն կայ հիմակուան Հոռմը,»:

«Նոյն մտածութիւնը ես ալ երբեմն երբեմն ունեցեր եմ, պատասխանեց Սիրոս, և կրնայ ըլլալ որ հիմ մը ունենայ: Լսեր եմ գիտուն մարդիկներէ՝ որ Հոռմ շատ հնուց ուրիշ անուամբ կը կոչուէր, և թէ Հոռմուտէն ալ առաջ է ժամանակաւ. սակայն այս անունը յայտնի չէ: Կրօնքն և քաղաքագիտութիւնը միաբան իրարու հետ՝ անյայտ գաղտնիք մը ըրեր են զայն. և այս ժողովուրդը, որ ամէն բան ինքը իրեն կ'ուզէ ընծայել, իր սկզբնաւորութեանն ու իր քաղքին հիմնադրութեան պատմութիւնը սիրով խորին խաւարի մը մէջ թողուց,»:

«Նոյն բանը կրնայ ըսուիլ նաև ամէն ազգաց համար, ըսի ես: Իրենց սկիզբը միշտ անծանօթ է. ստացան քիչ մը փառաւորութիւն, կը ջանան իրենց ծագումը հռչակաւոր սեպել տալու: Ինչպէս որ Յունաստան քաղաքացի մ'որ բաղդը շինէ, մէկէն ցեղաբանութիւն մը յօրինելու ետևէ կ'ըլլայ,»:

Այս միջոցին քիչ մը հեռու գերի մը տեսանք, զորն որ Սիրոս ճանաչաւ՝ իր բարեկամներէն մէկը ըլլալով: Մեր քովն որ մօտեցաւ, «Ի՛մա կրատէս, ըսաւ իրեն, ուսկից կու գաս սա կողովովդ. շատ յոգնած կ'երևաս,» — «Անանկ է, ըսաւ անիկայ, որովհետև տիրոջս գեղի տնէն կու գամ, որ հոսկէց չորս մղոն հեռու է, և բոլոր իրեն հարստութիւնը այս կողովին մէջ կը կրեմ,» — «Յուսամ որ կը ցուցնես մեզի աս գանձը,» — «Շատ սիրով,» և կողովին վրայի լաթը վերցուց, ու հողակոշտի կտոր մը ցուցուց մեզի, որ շատ խնամքով զետեղուած էր մէջը: Սիրոս ծիծաղեցաւ. իսկ ես ալ շուարեցայ մնացի. «Հետաքրքրութեանս համար զիս ծանօթ կ'ընես,» ըսի գերիին: — «Բեզ ծաղր չեմ ըներ, տէր իմ, պատասխանեց անիկայ. այս հողակոշտի կտորը կորսնցնելու կամ շահելուն վրայ կը կախուի մեր կործանումը և կամ բարեբաստութիւնը,»: Այս խօսքերն ըսելով՝ կողովը վերուց, ու նորէն ճամբան շարունակեց:

Երբոր հեռացաւ, «Ի սածդ, ըսաւ Սիրոս, ամենաճշմարիտ է. այդ մարդուն տէրը բոլոր բոլոր մէկ կալուած մ'ունի, զորն որ ինքը կը մշակէ. իր հարուստ գրացիներէն մէկը կը ջանայ զան ձեռքէն առնելու. բանը ատենի առջև ելած է, և այսօր պիտի վճռուի: Ատենօք գատաւորները անձամբ նոյն տեղուանքը կ'երթային՝ որ վէճին առարկան աչքով տեսնան. սակայն այսօրուան օրս գատաւորական վէճերու յաճախութիւնը այդ շարունակական ճամբորդութիւնը անկարելի ընելով, վիճողներէն իւրաքանչիւրը հողակոշտի կտոր մը տանին կը ներկայացնէ այն երկրէն, զոր իրաւունքն ունի կ'ուզեն առնել, և գատաւորները որուն որ վճռով տան այն հողակոշտի կտորները՝ երկրին տէրը ան կ'ըլլայ:

«Սակայն կանկ առնուիք: Անմիջապէս մեր դիմացը կը տեսնես Կելեան լեռը, որ զգալի զառի վայրով մը կը բարձրանայ: Երէկուան ընթացք հոն լմնցուցիր. այսօրուանն ալ հոս լմնցնենք: Հոռմայ շատ բաները տեսար, սակայն դեռ զան ճանչնալէն խիստ հեռու ես: Ամէն ընելու քայլափոխք քեզի նոր նոր զարմացմունց նիւթ պիտի

այս : Եւ նման հորիզոնին որ իր շուրս դին կը պա-
տէ՝ Հռոմ ալ խուզարկուին առջեւէն՝ հետզհետե
կը փախչի՝ քանի որ իր սահմանը կը փնտրուէ անի-
կայ : Զննողին աչքը շփոթելով կարծէ թէ նոր
տիեզերք մը կը քաշէ . և չկրնար չգալ այն անա-
խորժ գագաթունքը՝ թէ ան տիեզերաց մէջ ինքը
այնպիսի նեղ միջոց մը բռնած է , :

ԹՈՒՂԹ Ը .

Պոռիկոտէտ առ Թեոփանէս , արխոն-արքայ :

Դիրք . — Կրօնք . և այլն :

Ո՛րչափ շնորհակալութեանց պարտական եմ
քեզի . քաջ Լիւիսն , որ Աթէնք կրօնից նախա-
դահ է : Արդէն իսկ զգացած եմ այն աղօթից
բարեբաստիկ ազդեցութիւնները , զորոնք ինծի
համար Աթենասայ քրմուհւոյն մատուցիր : Քու
ազգու միջնորդութեամբք մեղմացան ինծի այն
չարիքները , որոնցմէ կը վախնայի : Մանաւանդ
թէ բարեկամներ ալ գտայ ինծի այն երկրին մէջ ,
ուր որ հալածչաց միայն կը մնայի : Ո՛վ դիք իմոց
հայրենեաց , դուք որ ընդունեցաք իմ առջի իղ-
ձերս , և որոնց ինչուան ետքի օրս անպակաս պի-
տի ըլլայ իմ եռանդնալից յարգանքս , որչափ
օգտակար ու քաղցր է ձեզի ծառայելն ու զձեզ
պաշտելը :

Չեմ մոռցած այն խրատները , ով մեծարգոյ
Լիւիսն , զորոնք տուիք ինծի՝ երբ քեզմէ կը բաժ-
նուէի : Մինչդեռ հայրս կը ջանայ Հռովմայ կա-
ռավարութեան կերպին մէջ գտնալ անոր զօրու-
թեան պատճառը , դուն ուրիշ ճամբայ մը բռնե-
լով՝ նոյն իսկ երկինքը կը փնտռես ան բանին մեկ
նութիւնը , զոր երկրիս վրայ գտնելը անկարելի
է , և ամէն կարողութեան աղբիւրը ելլելով՝ կ'ու-
զես իմանալ թէ Հռովմայեցիք ամէն ժողովրդոց
պաշտամունքներէն աւելի սուրբ պաշտամունքնե-
րով արգեօք արժանի եղած ըլլան այն երկնային
պաշտպանութեանը , որ իրենց տէրութիւնը այս-
չափ կը ծաղկեցնէ :

Հռովմայեցւոց պաշտամունքը էապէս նոյն է
մերինին հետ . սակայն դու շատ անգամ զուրցած
ես ինծի՝ որ ոչ եթէ աստուածոց տրուած տիտ-
ղոսներն են ճշմարիտ կրօնքը կոչացընողը , այլ ա-
նոնց տրուած յարգութիւնը , այն սուրբ օրինաց
ճշգրիտ պահպանութիւնը՝ զորս իրենք արդարոյն
սրտին մէջ տպաւորած են : Ողբմոսին ծայրէն
աստուածները մահկանացուաց սիրտը կը քննեն ,
կը ներեն անոնց տկարութեանը՝ որով կը սխալին
իրենց տուած ստորագրեաց մէջ , և քաղցրութիւն
կընդունին այն անկեղծ յարգութիւնները , որ
զանազան ճամբաներով իրենց գահոյքը կը հաս-
նին :

Այս կողմանէ՝ Հռոմ թերեւ կը գերազանցէ
քան զԵգիպտոստան : Իրեն կրօնքը աւելի խիստ է ,
աւելի վէհ , կամ լաւ ևս ըսեմ՝ նոյնն է ինչ որ էր
մեր մէջ՝ երբ մեր Խառնոյ գաղթականութեանց
մէջ մտաւ : Արկադացիք՝ Ենոտրիոսի տեսնը , Պալ-
լանտեանք՝ Եւանդրոսի ժամանակը , իրենց հայ-
րենեաց պաշտամունքը սորվեցուցին Լատինի

բնակչացը , և Հռովմուս Ալբայէն Հռոմ բերաւ
զայն : Պատմագիրք կը վկայեն որ իր քաղաքին հիմը
գնելու ժամանակը , զո՛հ ըրաւ Հերակլեսի ըստ
յուշական ծիսին , և աստուածոց ըստ Ալբայի
ծիսին : Հռովմուսէ ուրեմն ընդունեցաւ Հռոմ
բարերարութեանց մեծագոյնը , որ է կրօնք : Կու-
մա սրբազան արարողութիւնները ընդարձակեց ու
կարգադրեց . աօներն ու զոհերը աւելի հանգի-
սաւոր և աւելի շքեղ ըրաւ . կրօնից պաշտաման
վերաբերեալ բաները գերագոյն խորհուրդներու
անուամբ պատուեց , և այնպիսի վսեմ կերպա-
րանք մը տուաւ անոր , որ դարերուն բռնութիւնը
ամենևին փրաս մը չկրցաւ հասցնել : Շուտով մը
իր ժողովուրդը կրօնից միջոցով ազնուականացած
ու ինքիրմէն վեր բարձրացած՝ իր բիրտ ունակու-
թիւնները թողուց ու այն ընտիր պարզութիւնը
միայն պահեց , որ այնչափ առաքինութեանց աղ-
բիւր պիտի ըլլար , և հայրենեաց սէրը սրբազան
զգացմունք մը եղաւ իրեն : Այսպէս մատաղ ար-
մաւենին՝ քանի որ գլուխը դէպ ի երկինքը երկըն-
ցնէ , այնչափ ալ աւելի ամուր և մեծ կ'աստատուի
այն հողուն մէջ՝ որ զինքը կը սնուցանէ :

Մեզմէ աւելի խելացի են թերեւ Հռովմայեցիք ,
որոնք չեն նկատեր դից վրայ այն անմիտ ծննդա-
բանութիւնն , որ անարդուութիւն մը կը բերէ ա-
ստուածոց մարդկանց նմանցնելով զանոնք : Հոս
բաւական կը սեպեն զանոնք պաշտել ու մեծա-
րել , առանց անոնց ծագմանը խորհրդոյն թա-
փանցել ինդրելու : Միթէ ա՛յն էակաց կը վերա-
բերի դից բնութիւնը ճաննալ , որոնք շատ ան-
գամ ինքզինքնին չեն կրնար ճաննալ , որոնք քիչ
մը ատեն երկրիս երեսը կը սողան : Հռովմայեցիք
կը համարին զաստուածս անտեսանելի , անփոփո-
խելի , անապականացու , և միայն ոգւով ըմբռնե-
լի , որովհետեւ զգայլն կերպարանք մը չունին :
Կումա շատ ջանաց որ և իցէ մարմնական գաղա-
փար աստուածութեան վրայ գնել չտալու . ա-
նանկ որ երկու դար ամբողջ Հռովմայ մէջ աստուա-
ծոց ոչ արձան և ոչ պատկերք երևցաւ . նոյն իսկ
Հռովմայ տեղութեան սրբազան գրաւը Պալլասի
արձանը՝ կրօնական մթութեան մը մէջ մնաց :

Թէ որ Հռովմայեցիք միշտ այս ուղիով սկզբունք-
ներուն մէջ մնացած ըլլային , որչափ կը գերա-
զանցէին քան զամենայն ժողովուրդս . բայց որչափ
որ գլխաւոր աստուածները ճշգրտիւ նկարագրե-
լու զգուշացան , այնչափ ալ չափազանց կերպով
վարուեցան ստորին դից իրենց տուած ստորագրե-
լեաց մէջ , և շուտով մը մէկալ ծայրը անցնելով՝
շաւայեցին այն խորհրդական նշանակները . զորոնք
իրենց նախնիքը մերժած էին : Այսօրուան օրս
Հռովմայ մէջ ուրիշ բան չես տեսնար՝ բայց եթէ
տաճարներ ու արձաններ շատ մը դից , որոնք բո-
լորովին անծանօթ են մեզի : Կոյն իսկ ամենէն ա-
ւելի աստուածապաշտ մարդը այսչափ զանազան
առարկայից մէջ կը շփոթի , և զոհից խուսկեր մը
տացածին աստուածութեանց կ'ընծայուին :

Հռովմայեցիք կը պաշտեն մասնաւորապէս Աբ-
ճադ , Պոսիդոն , Արէս , Հէրմէս , Ադոնիս , Հէփէ-
թոս , Հէրս , Աֆէլոս , Դիմիտրէ , Ապոլլոն , Արտէմի-
ս , որոնց վրայ աւելցուցին նաև զԵրօք : Ասոնք կը
կոչեն աստուծոց մեծ Դիս , կամ Դիս Ժաւովնոս ,
այսինքն Արամազդայ ժողովքը կազմողք :

Ասոնցմէ ետքը կու գան այն աստուածներն :

որ հոս ընդհանուր կ'ըստեն, և ինչպէս միւս գիշեր՝ ունին իրենց տաճարները, ասեւրը, և կանոնաւոր պաշտօն ալ կ'ընդունին: Ասանկ են Կառնոս, Յաւոն, Ռեւ, Պապոս, Բաբոն, Բրեթանի և Լաւոն. և ասոնց վրայ կ'աւելցուին ստորին գիշեր, ինչպէս Պալ, Վերքառնոս, Պալեա, Պալմա, և այլն, և մէկ քանի գիւցազունք, որոնց մեծամեծ գործողութիւնները զիրենք գից նմանցուցին. ինչպէս են Հեբելէն և տինդարեանքն Կաթալը ու Պալմա-Լիւ: Այս երկու եղբարք մէկ տաճար մ'ունին ուր որ միատեղ կը պաշտուին. սակայն անոր քովն ալ Կաստովը առանձին իրեն համար տաճար մը ունի:

Կը շարունակուի:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սիւմի բազաւորութիւնը: (Տես երես 149)

Երկրագործութիւնը հին ատենէն 'ի վեր միշտ Սիւմացուոց սիրելի եղած արուեստներէն մէկն է. իսկ մշակութեան կերպը ամենապարզ է և քիչ աշխատութեան կարօտ: Վիտաւոր մշակութիւնն է բրինձը, որ ինչուան քաւասուն տեսակ կը համրեն, բայց գլխաւոր՝ չորս տեսակ կը բաժնուի. սովորական բրինձ, խժային բրինձ, լերան բրինձ, և կարմիր բրինձ: Խժային բրինձը մասնաւորապէս կը գործածուի տեսակ մը օղի հանելու. ինչպէս նաև խմորեղէն շինելու, որուն համար կը գործածուի նոյնպէս կարմիր բրինձն ալ: Իսկ լերան ըստած բրինձը սաստիկ չոր է, և աս ետքի ատեններս Վաղղիոյ մէջ այս տեսակին յարգը շատցաւ. ասիկայ քիչ ջրով կ'աճի ու կ'ուռճանայ, թէպէտ և բերքը ան սաստիճան առատ է:

Սայիսի մէջ սիւմացի երկրագործները կը սկսին երկիրները մաքրել գէշ խոտերը հանելով. վերջը պզտի արօրով մը, որ հազիւ թէ թիղ մը լայնութիւն կրնայ ունենալ, կը հերկեն. և անկէ ետքը առաջին անձրեւը գալուն պէս՝ բրինձը կը ցանեն, ու անդադար գետի ջրով կ'ողողեն ինչուան որ հասունայ: Յունուար ամսոյն մէջ բրինձը կը ժողվեն, և ցօղունը արտին վրայ

կը թողուն, զորն որ երկիրը պարարտացնելու համար կ'այրեն:

Երկրագործները ընդհանրապէս աւելի լեւնոտ տեղեր կը ցանեն. իսկ ցօղունը ամենեւին առաջ չգար Սիւմի մէջ: Շողգամը, կաղամբը, վարունգը, դրդումը, սեխը, ձմերուկը, ոսկեխնձորը, և ուրիշ շատ տունկեր սովորական են հոն ու խիստ աղէկ առաջ կու գան: Վետնախնձորը առատ է Սիւմի մէջ. Լալկուա կը խօսի տեսակ մը գետնախնձորի վրայ, որն որ անտառներու մէջ կը գտնուի և շատ յարգ ունի իրեն կարգէ դուրս ճերմկութեան համար, բայց թունաւոր է. անոր համար ուտելէն առաջ պէտք է աղէկ մը ջարդել ու ջրոյ մէջ թրջոց դնել և ետքը արեւուն առջև հանել որ չորնայ:

Լումաւենեաց դասէն՝ ունի Սիւմ հովակար ըստած արմաւենին, որուն ծաղիկը ճղքելով մէջէն հիւթ մը կ'ելլէ՝ ուսկից որ կը շինուի արմաւի գինին. գոգոյի ծառը, որ խիստ օգտակարներէն մէկն է մարդու՝ այլ և այլ տեսակ բանի գործածութեամբ համար. լաւ ըստած արմաւենին, որ նման է հովա-հար արմաւենոյն, և որուն տերեւները թուղթի տեղ կը գործածեն հին Սիւմացիք:

Պտղատու ծառերու կողմանէ ճիս է Սիւմացի երկիրը. մենք հոս քանի մը խօսք ըսենք ադամաթղին ու հացածառին վրայ միայն: Բռաջինը, այսինքն ադամաթուղը, թէպէտ և խիստ ծանօթ է, բայց գուցէ իրեն օգտակարութիւնն ըստ բաւականի դեռ ճանչցուած չէ. սննդարար պտուղ մը ունի, տերեւներն ալ կը մանուին, իսկ ցօղունը կենդանեաց ուտելիք կ'ըլլայ: Բռամաթուղը իրեն առատ պտղաբերութեանն ու շուտով աճմանը համար՝ կ'արժէ որ մարդ ամենայն հոգ ու խընամբ տանի վրան: Նոյնպէս նաև հացածառը անկէց վար չմնար իր օգտակարութեամբը, մանաւանդ սովի ժամանակ: